

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה

22262 30%

מועד קיץ תשפ"ה 2025

הפתרון נכתב על ידי רוני רועי אדחוח (רכז),
אסף קולינר ואיילת כהן.

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

שאלה 1 – מקור – הממלכה החשמונאית – תמיכה וביקורת

סעיף א'

שתי הסיבות לתמיכה של החברה היהודית בשלטון בית חשמונאי, הם:

- תמיכה של רוב העם במנהיגים שהיו נאמנים למסורת ולדת היהודית. בקטע: "ואלכסנדרה מינתה את הורקנוס לכוהן הגדול." [...] "היא נתנה רשות לפרושים לעסוק בכל דבר וציוותה גם את העם להישמע להם. היא החזירה ליושנם את כל אותם החוקים שהותקנו על ידי הפרושים לפי מסורת האבות," – כלומר, שלומציון אלכסנדרה בזמן מלוכתה מחזירה את המסורת היהודית על ידי מינוי כהן גדול שאחראי על אורח החיים היהודי והחזרת חוקים והלכות שנקבעו על ידי החכמים. בכך היא מקבלת את נאמנותם של העם היהודי בשלטונה.
- המלכים החשמונאים מקבלים תמיכה מהעם היהודי בשלטונם ממערכת בריתות עם המדינות השכנות כאשר העיקרית בהם הייתה האימפריה הרומית. בקטע: "וגייסה חיל שכירים גדול, והכפילה את הצבא שלה עד שהפילה פחד על השליטים מסביב ולקחה בני ערובה." – כלומר, חיזוק ביטחון תושבי הממלכה החשמונאית על ידי גיוס והגדלת הצבא של הממלכה (צבא שכיר גם של נוכרים) כדי להרתיע את אויביה.

סיבות נוספת לפי מה שנלמד:

- השליטים החשמונאים מרחיבים את גבולות הממלכה היהודית לאורך כל שלטונם ונקטו מדיניות של התפשטות ההעם היהודי באזורים שנכבשו (כול גיור בכפייה של עמים שונים או גירושם).
- השליטים החשמונאים הראשונים מורדים כנגד השלטון הסלווקי (היווני) כדי להשיג הישגים בתחום הדתי ובתחום המדיני – השגת עצמאות.

סעיף ב'

על פי מה שלמדנו, שניים מן השינויים שהנהיגו השליטים החשמונאים ושעוררו ביקורת בקרב חלק מן החברה היהודית, הם:

- **היחס להלניזם** - במשך שנות קיומה של ממלכת החשמונאים ניכר שינוי מוחלט במדיניות זו והשליטים החשמונאים האחרונים אימצו שמות הלניסטיים, ניהולו חצר מלכות מפוארת בסגנון הלניסטי, והחזיקו צבא שכירים בדומה לממלכות ההלניסטיות ואימצו שמות הלניסטיים. דבר זה הביא לביקורת בקרב חלק מהעם היהודי שטען לפגיעה בדת היהודית ומסורתה. בקטע: שלומציון (אלכסנדרה) המלכה - שלטונה דמה לאופי השלטון של מלכות הלניסטיות, ביהדות אין מסורת של מלכה אישה, אבל בממלכות ההלניסטיות זה היה אפשרי. גם היא העסיקה צבא שכיר וגם היא הוסיפה לשמה שם הלניסטי.
- **שינויים במעמד המנהיג ובסמכויותיו הפוליטיות והדתיות** (מהנהגה צבאית למלכות) – בתחילה, הייתה ההנהגה החשמונאית הנהגה צבאית, שהחלה כקבוצה קטנה של מורדים ושליטים מטעם עצמם. בהמשך הוסיפה לעצמה סמכויות מדיניות. החשמונאים קיבלו גם **הכרה מהעם**: בהתחלה הם קיבלו את התארים **הנשיא** (ראש העם); **הכוהן הגדול** (למרות שלא היו כשרים מבחינת הדין הדתי להיות הכהן הגדול, מפני שלא היו ממשפחת הכהונה הגדולה); **שר הצבא** (מפקד הצבא). בהמשך **הם לקחו לעצמם גם את התואר "מלך"**, אבל זה היה **בניגוד** לעמדת המנהיגים הדתיים של העם. אבל העם קיבל אותם כמלכים, כולל סמכויות חקיקה ושיפוט. (יש לציין, כי ההבדל בין נשיא או שליט לבין מלך הוא שהמלך הוא מנהיג יחיד שלא מתחלק בכוח של השלטון עם אף אחד.).

שאלה 2 – "השלטון הישיר", "המרד הגדול"

סעיף א'

מדיניות השלטון הישיר של רומא מבוססת על חלוקת אזורי השליטה שלה לפרובינציות (פרובינקיות/מחוזות) – יחידות שלטוניות הכפופות למרכז השלטון ברומא. לכל פרובינציה מינה קיסר רומא (או הסנאט) נציב רומאי שיעמוד בראשה. הנציב מונה לתקופה קצובה מראש. הוא היה כפוף לשלטון המרכזי ברומא, והחזיק צבא עזר רומאי. כוחו להתערב בענייני פנים בפרובינציה היה מוגבל ותושבי הפרובינציה היו יכולים להגיש תלונה נגד הנציב לקיסר ברומא.

תפקידי הנציב וסמכויותיו, היו :

- מעמדם – הנציבים היו, בדרך כלל, אנשי צבא רומאים אשר סיימו תפקיד פיקודי גבוה (ממעמד הפרשים) בצבא הרומי, והצבתם לשלוט בארץ מסוימת (פרובינציה רומית) הייתה סוג של תגמול עבור השירות הצבאי.
- תנאי השירות (בתפקיד) – הנציב מונה ע"י הקיסר לפרק זמן מוגבל, משך כהונתו היה תלוי במידת הצלחתו לשמור על השקט, ובקשריו ברומא. הקיסר יכול היה להדיחו בכל עת.
- ייצוג האימפריה הרומאית – הנציב ייצג את רומא ואת האינטרסים שלה. מבחינת הרומאים, היתרון בשיטה זו הוא, שיש להם שליטה מלאה, ישירה והדוקה על המתרחש בארץ הכבושה.
- שמירה על הסדר הציבורי וסמכות משפטית – הנציב היה הסמכות המשפטית והמנהלית העליונה בפרובינציה. לכן עליו הוטלה האחריות לשמור על החוק והסדר הציבורי, שקט ואורח חיים תקין בפרובינציה. כדי לממש זאת הוא נעזר בחיילים רומאים ("חיל מצב"/"כוח עזר) שעמדו לרשותו ולפקודתו. בנוסף, היו לו סמכויות שלטון ושיפוט בלתי מוגבלות כולל ההכרעה בדיני נפשות (למשל לגזור הוצאה להורג). הנציב ידע כי תושבי הפרובינציה יכלו להתלונן עליו לשלטון המרכזי ברומא, אם הוא גילה יחס לא הוגן כלפיהם.
- גביית מיסים – הנציב היה אחראי על גביית המיסים מתושבי הפרובינציה עבור השלטון המרכזי ברומא. בנוסף, הנציב היה אחראי לערוך מפקדי אוכלוסין, דבר שאפשר לספור את כמות תושבי הפרובינציה, למדוד את הקרקעות בה ולהעריך את שווי הרכוש של תושביה.
- פיקוח על חיי הדת – לנציב הייתה סמכות לניהול חיי הדת בפרובינציה, כולל הסמכות למינוי והדחת אנשי דת (כוהנים).

סעיף ב'

שלושת הגורמים לפרוץ המרד הגדול, הם :

- מצוקה כלכלית, מעשי העושה של הנציבים, הגברת הקיטוב הכלכלי-חברתי : המיסוי שהטיל השלטון הרומי על הפרובינציה יהודה עורר התנגדות, כי בנוסף לנטל הכלכלי הוא סימל את השעבוד ואת אובדן החירות של האזרחים. מלבד מס גולגולת ומס על הרכוש הוטלו על תושבי הפרובינציה מיסים עקיפים כמו מס על סחורות שנמכרו בשווקים או שעברו בנמלים. בנוסף, נדרשו תושבי יהודה לעבוד ואף למסור את בהמות העבודה שברשותם לצורכי השלטון בפרובינציה. בתקופת הנציבים האחרונים גדל נטל המיסים וגברו מעשי העושה והניצול, כי הנציבים ניצלו את השירות בפרובינציה יהודה לשיפור מעמדם הכלכלי. בהשפעת המיסוי הכבד גבר הקיטוב בין המעמדות והחריף המאבק הפנימי בחברה היהודית. המיסים הכבידו בעיקר על השכבות הנמוכות, ואיכרים רבים התרוששו ואיבדו את הבעלות על אדמותיהם. הם עברו להתגורר בעיר וביקשו להיות פועלים שכירים. אבל גם בקרב הפועלים בעיר כמו הבנאים והסֵטֵתִים - שררה אבטלה חמורה. עם סיום מפעלי הבנייה של הורדוס, נותרו בירושלים אלפי פועלים מובטלים.

אנשים אלה נענו לקריאות למרד שלוו בהבטחות לצדק סוציאלי. לעומתם, משפחות האצולה העשירות הידקו את שיתוף הפעולה עם השלטון הרומי. בין הכוהנים הגדולים, עשירי ירושלים והסוחרים שהשתייכו למעמד הגבוה היו קשרי משפחה ונישואין. בני השכבות הללו לא היססו לעשוק את פשוטי העם, ולמשל, משפחות הכוהנים הגדולים שלחו את עבדיהם אל השדות לקחת בכוח את המעשרות שהיו מיועדים לכוהנים הפשוטים. בעקבות מציאות זו הלכו ופחתו מעמדה ויוקרתה של האצולה בעיני העם, וכוחה להנהיג את העם ולרסן את שוחרי המרד - נחלש.

• **תסיסה משיחית והתגברות תופעות משיחיות בין היהודים ::**

תקופות של מצוקה יוצרות ציפייה לגאולה, ולכן נהו רבים אחרי אנשים שהתיימרו להיות מושיעים או נביאים והבטיחו שהגאולה קרובה. כך היה בימי פונטיוס פילטוס (36-26 לסה"נ) כאשר הופיעו ישוע (ישו) ונביא שומרוני, וכך היה גם בימי הנציב קוספיוס פדוס (46-44 לסה"נ) כאשר הופיע נביא שהבטיח לבקוע את מי הירדן לשניים ולהוליך את הציבור בהרבה. פדוס שלח את חייליו והם הרגו חלק מהמתקבלים ואת הנביא. גם הנציב פליקס נהג באופן דומה כאשר שלח את חייליו להילחם בנביא שכונה "הנביא המצרי". הנביא המצרי קיבץ המונים על הר הזיתים בירושלים והבטיח לבקוע לפניו את חומות העיר.

• **מתח בין היהודים לנוכרים עקב חיזוק מעמד האוכלוסייה הלא יהודית ע"י השלטון הרומאי :**

מאז הכיבוש הרומי הלך והתחזק מעמדם של הנוכרים בארץ ישראל. הנציבים האחרונים העדיפו את האוכלוסייה הנוכרית על פני האוכלוסייה היהודית. כך למשל, כשפרץ סכסוך בין יהודים ליוונים בעיר פילדלפיה שבעבר הירדן, פסק הנציב הרומי קוספיוס פדוס (46-44 לסה"נ) נגד היהודים. מדיניות זו נמשכה גם בימי הנציב טיבריוס יוליוס אלכסנדר (48-46 לסה"נ), שהיה יהודי מומר ודיכא ביד קשה כל גילוי של תסיסה נגד השלטון הרומי. יוליוס אלכסנדר הוציא להורג את שני בניו של יהודה הגלילי שפעלו נגדו. המתח ששרר ביחסים בין היהודים לנוכרים בלט באופן שבו הגיבו הנוכרים בקיסריה עם היוודע מותו של אגריפס (44 לסה"נ), המלך היהודי שמלך בין שתי התקופות של הנציבים. התושבים הנוכרים ביטאו את שמחתם בחגיגות, בעוד שעל היהודים ירד אבל כבד.

ההידרדרות ביחסים בין היהודים לרומאים החריפה בימי הנציב אנטוניוס פליקס (60-52 לסה"נ). בין היהודים לנוכרים בקיסריה שרר מתח סביב שאלת מעמדם של היהודים בעיר. היהודים טענו שקיסריה היא עיר יהודית כי הורדוס שהיה מלך יהודי בנה אותה, והנוכרים טענו שהיא פוליס ששולטים בה אזרחיה היוונים. הנציב פליקס צידד בעמדת הנוכרים, אך רק בשנת 66 לסה"נ הוכרע הסכסוך על ידי הקיסר גירון קלאודיוס שפסק כי קיסריה אינה עיר יהודית.

הסכסוך בין היהודים לנוכרים בקיסריה העמיק בעקבות הפסיקה של גירון. הנוכרים חסמו את הכניסה לבית הכנסת בעיר, וכדי להתגרות ביהודים הקימו במקום בית מלאכה שפעל בימי שבת וחג (שנת 66 לסה"נ). כדי לנסות לפתור את הסכסוך ביקשו היהודים לרכוש את השטח הסמוך לבית הכנסת, אך ניסיונות אלה נכשלו. הנוכרים המשיכו להתגרות ביהודים וערכו פולחן אלילי - הקריבו בשבת קורבן ציפורים בסמוך לכניסה לבית הכנסת.

כתוצאה מן האירועים, עזבו יהודים רבים את העיר ונטלו עמם את ספרי התורה. בקיסריה פרצו מהומות בין יהודים לנוכרים, ולפי עדות יוסף בן מתתיהו נהרגו במהלך יותר מ-20 אלף יהודים. בהשפעת האירועים בקיסריה החלו מעשי אלימות של יהודים ושכניהם בערים הלניסטיות אחרות כמו סבסטי (כיום העיר שומרון), עכו, אשקלון, עזה. יהודים רבים נהרגו ורבים אחרים נטשו את עריהם והפכו לפליטים. המהומות התפשטו גם לתפוצות ולפי יוסף בן מתתיהו נהרגו באלכסנדריה בלבד כ-50 אלף יהודים.

שאלה 3 – תוצאות המרד והתגובות על החורבן

סעיף א'

המרד הגדול של היהודים ברומאים נכשל, בסופו של דבר, והסתיים בחורבן הארץ, חורבן ירושלים וחורבן בית המקדש. כישלוננו של המרד הגדול מציין את סיום תקופת הבית השני בתולדות עם ישראל ואת חורבן בית המקדש, לאחר קרוב ל-600 שנה בהן היה מרכז רוחני ליהודי הארץ והתפוצות.

תוצאות המרד הביאו להרס דמוגרפי, כלומר דילול משמעותי בכמות האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל שבאו לידי ביטוי באופנים שונים:

- הגליה – יהודים רבים (כ-100 אלף) נמכרו לעבדות מחוץ לארץ ישראל. כאשר הובאו לרומא הם הושפלו במצעד הניצחון של טיטוס. יחד עם זאת, רומא לא הגלתה את היהודים מארצם. רבים מתו בקרבות גלדיאטורים, נמכרו לעבדות או עבדו במכרות.
- מוות – בעקבות המרד התמעטה האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל. לפני המרד חיו כ-3 מיליון יהודים. לפי הערכות כ-25% מהאוכלוסייה היהודית (כ-600,000 איש) נספו במרד או במלחמת האחים בירושלים. למרות האובדן הכבד בנפש, המשיכו היהודים להיות רוב האוכלוסייה בא"י גם לאחר החורבן, ובעיקר באזורים שנחשבו יהודיים. בזמן המרד, הרומאים לא פגעו בערים שלא מרדו ובתושביהן (ערי הגליל שנכנעו לרומאים). אבל בירושלים ובסביבותיה נהרגו רבים ונגרם הרס רב.
- מעמד היהודים באימפריה – היהודים איבדו את מעמדם כתושבי האימפריה הרומית, ועכשיו, לאחר החורבן, נמצאו במעמד של כנועים (נתינים) זכויותיהם הציבוריות והדתיות נשללו מהם. כתוצאה מן המרד, התחזקה האוכלוסייה הנוכרית ביהודה ומעמדן של הערים הנוכריות, כמו קיסריה ויפו, השתפר.

הסכנות שנשקפו בעקבות דילול האוכלוסייה:

– בעקבות דילול האוכלוסייה היהודית, רבות מן הערים הפכו לנוכריות ונשקפה סכנה לצביונה היהודי של ארץ ישראל ולהמשך קיומו של העם היהודי ביהודה.
הרס כלכלי – בעקבות המלחמה בין היהודים והרומאים בארץ ישראל ובעיקר ביהודה, הותיר המרד הרס וחורבן ונזקים כלכליים כבדים, שבאו לידי ביטוי באופנים שונים:

- יהודה נהרסה, נחרבו ערים, כפרים ויישובים רבים – לדוגמה: יישובים כמו יודפת וגמלא נהרסו, לאחר שתושביהם גילו התנגדות כלפי הרומאים.
- החקלאות נפגעה קשות עקב שריפת שדות ומטעים, וחקלאים רבים נהרגו על ידי הרומאים.
- אובדן קרקעות – לאחר דיכוי המרד, הרומאים הפקיעו אדמות מיהודים שהשתתפו במרד, ונתנו אותן לאנשים ששיתפו פעולה עם הרומאים. הקרקעות הפכו לרכוש של הקיסר או של העם הרומאי, ובעלי האדמות העסיקו איכרים יהודים וניצלו אותם. הופקעו גם קרקעות של יהודים שלא מרדו, כצעד של ענישה קולקטיבית. יהודים רבים הפכו לאיכרים קשי יום על קרקע שפעם הייתה שלהם.
- מיסים כבדים – הוטל על היהודים לשלם מיסים כבדים שונים וחלקם נשלחו לעבדות. על כל יהודי האימפריה הרומאית (יהודי א"י ויהודי התפוצות) הוטל תשלום 'המס היהודי': מס לטובת מימון ואחזקה של מקדש יופיטר ברומא (יופיטר – ראש האלים ברומא), לאחר שהוא נשרף בשנת 69

לספירה. אשר החליף את תרומת 'מחצית השקל' לבית המקדש בירושלים. מטרתו של המס הייתה להשפיל את היהודים, מפני שהוא היה במקום מס 'מחצית השקל' שהם שילמו עד אז לבית המקדש. הם גם שילמו מס גולגולת ומס קרקע. (הערה: בעוד שתרומת 'מחצית השקל' ניתנה מרצון על ידי גברים מעל גיל 20, 'מס יופיטר' חל על כל הגברים, הנשים והילדים היהודים באימפריה).

- עבודות ציבוריות / עבודות כפייה - שיפוץ ותיקון דרכים וגשרים וחפירת תעלות ניקוז.
- חובת אספקת מזון לצבא הרומי - שחנה בארץ ושמר על הסדר והביטחון.
- מעשי שוד – לאחר החורבן השאירו הרומאים לגיון צבאי בארץ, אך הייתה תופעה של מעשי שוד ואלימות שביצעו חבורות של שודדים, וקשה היה לתפוס אותם ולהשתלט עליהם.

הסכנות שנשקפו בעקבות החורבן הכלכלי:

- סכנת רעב ועוני עבור היהודים ביהודה.
- פגיעה בזכויותיהם ובמעמדם של יהודים ברחבי האימפריה הרומית.
- נשקפה סכנת קיום למעמדות החברתיים בארץ ישראל (פגיעה כלכלית ביהודים העשירים) ולהתפרקות החברה.

סעיף ב'

בקטע הנ"ל מתוך ספר חזון ברוך הסורי ניתן לראות תגובה קיצונית של אבל וייאוש, אשר היו מנת חלקם של רבים מהעם היהודי לאחר חורבן ירושלים והמקדש בשנת 70 לספירה. בקטע ניתן לראות את תחושת חוסר האונים וחוסר הרצון לחיות לאחר ההרס העצום וחורבן ירושלים:

"אשרי האיש אשר לא נולד... אנחנו החיים אויה לנו."

בעקבות החורבן רבים נקטו במעשי אבל קיצוניים וקטע זה מביע את חלקם בכך שהוא אף קורא לחקלאים לא לזרוע בארץ "אתם האיכרים אל תזרעו עוד", שאין עוד טעם להתחנן "אתם החתנים אל תבואו לחופתכם" ואין טעם להביא חיים חדשים לעולם בעקבות מה שקרה לירושלים "כי למה תלדנה בעצב... בעקבות זאת שציון שוממה". אנו רואים הבעה של ייאוש עצום ורצון לחידלון.

תגובה זו משקפת את מצבו העגום של העם היהודי לאחר חורבן המקדש והתבוסה במרד הגדול. החורבן יצר סכנות אשר איימו על עצם קיומו של העם היהודי והדת היהודית, כך למשל:

- החשש מפני הכחדת הישוב בא"י והעם היהודי:

האוכלוסייה היהודית בא"י התדלדלה בגלל מספר ההרוגים הרב ומספרם הגדול של הנלקחים בשבי, אדמות הארץ הופקעו מידי היהודים ולעומת זאת האוכלוסייה הנכרית התחזקה, בעידוד הרומאים, שטיפחו את הערים הנכריות ואף הקימו חדשות

- אבדן ההנהגה המסורתית של העם היהודי:

בחורבן ירושלים והמקדש נהרסו גם מוסדות ההנהגה המסורתיים של העם היהודי – הכהונה והסנהדרין. הכהונה ובראשה הכהן הגדול שאבו את סמכותם מקיום עבודת המקדש והריגתם של רבים מהכהנים במרד ואיסור הרומאים למנות כהן גדול חדש יצר מציאות שהנהגה המסורתית של העם חדלה מלהתקיים. בנוסף, גם הסנהדרין – בית הדין היהודי, אשר גם ישבה בבית המקדש פסקה מלהתקיים. בכך נותר העם היהודי לאחר החורבן כיתום ממנהיגותו.

מעבר לכל סכנה אחרת, אבדן המקדש היווה סכנה עצומה להמשך קיומה של הדת היהודית. היהדות בתקופת בית שני הייתה מבוססת כמעט לחלוטין על בית המקדש ועל פולחן ה' שנעשה במסגרתו. עבודת הקרבנות הייתה הבסיס לפולחן ה', למנהגי החגים השונים ועם חורבן המקדש לא היה ידוע כיצד עתה אפשר להמשיך לעבוד את עבודת ה' וכיצד לקיים את עיקרי הפולחן של הדת היהודית.

חכמי יבנה ובראשם ריב"ז ורבן גמליאל לקחו על עצמם להרים את היהדות מן המשבר החמור שלאחר חורבן המקדש והם נקטו במספר פעולות אשר נועדו ליצור חיים יהודיים ללא המקדש. כך למשל:

- קביעת מיקומו של בית הכנסת כמקום פולחן במקום בית המקדש: יהודים נהגו להתפלל בבתי הכנסת, לקרוא בתורה בשבתות ולהתכנס בהם כקהילה עוד קודם לחורבן בית המקדש. בית הכנסת שימש בעיקר כמקום מפגש חברתי, בו דנו המתכנסים בסוגיות שעמדו על סדר היום. לאחר חורבן בית המקדש התחזק באופן טבעי מעמדו של בית הכנסת, אשר הפך למוסד מרכזי אשר שימש מעין תחליף לבית המקדש. דבר זה בא לידי ביטוי בהתייחסות לבית הכנסת כאל "מקדש מעט" – עד היום בעיצובו של בית הכנסת ישנם מוטיבים הקשורים למבנה המקדש ולפעולות אשר נקטו בו (למשל "ארון הקודש" בו מוחזק ספר התורה כתחליף ל"קודש הקודשים" אשר היה בבית המקדש). בית הכנסת ישמש מעתה כמרכז-רוחני דתי שבו מבוצע פולחן אלוהים המחודש – התפילה.
- תפילה כתחליף להקרבת הקרבנות מ"עבודת המקדש" ל"עבודה שבלב": בתקופת פעילותו של המרכז ביבנה התעצמה חשיבות התפילה והפכה לדרך חלופית לעבודת האל, במקום הקרבת הקרבנות שפסקה מלהתקיים. גישה זו התבססה על פרשנות מחודשת של פסוקי המקרא למען הצלת היהדות "היתומה ממקדש" ומפולחן הקרבנות. רבן גמליאל דאג למיסוד נוסח אחיד לתפילות ("תפילת שמונה עשר" הנאמרת עד היום בתפילות) ואת נוסחן של תפילות היחיד ותפילות הציבור גם יחד (כנגד קרבנות היחיד וקרבנות הציבור שהקריבו הכוהנים בבית המקדש). ונקבע כי יש להתפלל במועדים קבועים שלוש פעמים ביום: שחרית, מנחה וערבית וזאת כנגד קרבנות התמיד שהיו נהוגים בבית המקדש. מגמת ההאחדה שבה נקט רבן גמליאל עוררה ביקורת רבה אבל נועדה לשים סוף להתפלגויות וזרמים שונים ביהדות למען הצלתה כדת וכאומה – כעת, בעקבות העצמת חשיבותה של התפילה, יכול כל יהודי לעבוד את ה' בכל מקום.

תקנות נוספות שניתן לקבל:

שינוי מנהגי חגים ומועדים, תקנות זכר לחורבן בית המקדש.

שאלה 4 – הורדוס ובר כוכבא – דמויות שנויות במחלוקת

סעיף א'

טענה - הורדוס היה מלך רע ואכזר כלפי היהודים ותמך ברומאים ובנוכרים בתקופת שלטונו.

נימוק על פי שתיים מבין העובדות ההיסטוריות הבאות:

- בנייה הלניסטית – הורדוס בנה ערים ומבנים ברוח התרבות ההלניסטית. בין מפעליו ניתן למצוא את העיר קיסריה (על שם אוגוסטוס קיסר), מקדשים שונים, אמפיתיאטרון, היפודרום (מרוצי מרכבות וסוסים) ועוד.
- הגדלת שטחים, בניית מצודות ומיגון הגבולות – הורדוס הגדיל בכל פעם את שטחי ממלכתו. בנוסף, הוא הקים מספר רב של מבצרים לאורך גבולות הממלכה, במטרה להגן על גבולות ממלכתו והאימפריה

הרומית. בכך קיבל את התמיכה והסיוע משליטי רומא.

- **הפגנת נאמנות לקיסר לתפיסתה ההלניסטית של האימפריה הרומית** – הורדוס סייע בהפצת ההלניזם, דרש מהעם להישבע אמונים ישירות לקיסר ואף להשתתף בטקס פולחן הקיסר.
- **שמירה על האינטרסים של רומא** – הורדוס מילא את חובתו והעביר מיסים שנגבו מהיהודים והנוכרים בשטחי שלטונו לרומא.
- **התערבות בסדרי הכהונה הגדולה והסנהדרין** (המלך המתערב) – הורדוס היה מלך יהודה אך לא החזיק בתפקיד הכהן הגדול – תפקיד שנשאר באופן מסורתי בידי בית חשמונאי. הורדוס ידע שהעם היהודי ראה בחשמונאים את משפחת המלוכה הלגיטימית, ולכן במטרה להחליש את כוחם של החשמונאים, הוא פעל להחלשת שני מוסדות השלטון היהודיים – הכהונה הגדולה והסנהדרין. הוא עשה זאת כדי למנוע פיקוח ובקרה על פעולותיו, שאיימו על שלטונו, ומפני שרצה להיות בעל הסמכות החזקה ביותר. הוא עשה זאת במספר דרכים:
 - **מינה בעצמו את הכהן הגדול**, והפך אותו לפקיד מטעמו ובחסותו. כמו כן, מינה **כוהנים גדולים שאינם מבית חשמונאי או מבית הכהונה**, הפסיק את העברת הכהונה מדור לדור - ביטל את עיקרון הורשת תפקיד הכהן הגדול מאב לבן.
 - הורדוס נטל מהכהן הגדול את **הסמכות לגבות מיסים** ושמר אצלו את **בגדי הכהן הגדול** דבר שהגדיל את תלותו של הכהן בהורדוס.
 - הורדוס **יזם את רציחתו של הכהן הגדול אריסטובולוס השלישי**, שהיה ממשפחת החשמונאים, מפני שחשש שהוא צובר פופולריות.
 - הורדוס **החליש את כוחה של הסנהדרין**: נטל ממנה חלק מסמכויותיה, אישר את הסמכות לפסוק הלכה רק בעניינים דתיים, נטל ממנה את הסמכות לדון בדיני נפשות. את הסמכות הזו - הוא נטל לעצמו. הוא סילק את תומכי החשמונאים (הצדוקים) והושיב במקומם אנשים שהיו נאמנים לו, כולל לא יהודים, והיא הפכה למעין מועצה פרטית בסגנון הלניסטי הכפופה אליו. **הורדוס ישב בראש הסנהדרין**.
- **חיסול אכזרי של שרידי החשמונאים והאצולה ביהודה** (המלך האכזרי) – הורדוס היה מודע לשנאה של העם היהודי כלפיו ולתמיכתו בבית חשמונאי, ולכן ביקש להיות חלק מבית חשמונאי. בהתחלה ניסה הורדוס להתחבב על העם כממשיך השושלת החשמונאית באמצעות נישואין למרים החשמונאית (נכדתו של הורקנוס). אך כאשר הורדוס חש שאהדת העם עדיין נתונה לבית חשמונאי הוא החליט לשלוט ביד קשה והנהיג משטר של טרור, הפחדה ודיכוי. למעשה, הוא חיסל את כל מי שנחשד או צבר פופולריות העלולה לסכן את מעמדו. דוגמאות למדיניותו הקשה והאכזרית:
 - הוא **אסר על העם להתכנס** באספות והקים **מנגנון משטרה ופיקוח**, הוא הקים שורה של **מבצרים** ששימשו גם כבתי סוהר וכמקומות של הוצאה להורג.
 - הורדוס **חיסל רבים מתומכי בית חשמונאי** שנלחמו לצידו של אנטיגונוס, ואת צמרת השלטון שהייתה קשורה לבית חשמונאי. הוא הוציא להורג את צאצאי החשמונאים, בזה אחר זה. בהמשך הוא דחק את החשמונאים ותומכיהם מן ההנהגה ואפילו חיסל אותם (כולל את **אשתו מרים ובניהם המשותפים**).
 - הוא אף יזם את **חיסולו של הכהן הגדול, אריסטובולוס השלישי**, מאחר שחשש מהעלייה בפופולריות שלו ולמרות שהיה קרוב משפחתו - אחיה של אשתו מרים החשמונאית.
 - הורדוס **חיסל גם את הורקנוס** מתוך חשש שהרומאים עשויים להחזירו לשלטון.

טענה מנוגדת – הורדוס היה מלך טוב וחדשני ליהודים בתקופת שלטונו.

נימוק על פי אחד מבין העובדות ההיסטוריות הבאות:

- **הרחבת הר הבית ושיפוץ בית המקדש השני** – בית המקדש השני היה פשוט ודל. הורדוס ביקש לפאר

את בית המקדש ולכן הורה על שיפוצו והרחבתו. מכיוון שהורדוס הכיר את מנהגי היהודים, הורה כי הבנייה עצמה תבצע אך ורק על ידי כוהנים ועל פי ההלכה היהודית (העבודות הופסקו בשבת או במועדים קדושים). בכלל, ירושלים (בירת הממלכה) בתקופתו הייתה מרכז כלכלי, דתי ורוחני של הארץ כולה.

- **שמירת על השלטון העצמי ביהודה** – הורדוס שמר על מעמדה האוטונומי של יהודה כמדינת חסות ובזכותו הצליחו היהודים לחיות בשלום תחת שלטון רומא (ולא סבלו משלטון ישיר של הנציבים).
- **דאגה למקומות תעסוקה ודיוור** – באמצעות מפעלי הבנייה הרבים סיפק הורדוס מקומות תעסוקה ומגורים רבים ליהודים לרווחתם. הוא בנה ערים חדשות ושיקם ערים קיימות.
- **פיתוח הארץ וחזקתה (בתחומי הכלכלה, החקלאות והביטחון)** – הורדוס ביצע רפורמות (שינויים משמעותיים) שהקלו על העם היהודי, הוא שיפר את דרכי המסחר בארץ והמרכזים העירוניים (בעיקר בירושלים), הקים מערכות מתקדמות של אמות להובלת מים לתוך הערים ודאג להפחתת נטל המיסים. בנוסף, הורדוס בנה מבצרים שהגנו על גבולות הממלכה.
- **יהדות התפוצות** – הורדוס ניצל את קשריו עם רומא כדי להבטיח את זכויות היהודים ברחבי האימפריה הרומית וכדי למנוע התנכלויות של האוכלוסייה המקומית (כלפי היהודים). בנוסף, עודד הורדוס את יהודי התפוצות להתיישב ביהודה על מנת לחזק את כוחה.

סעיף ב'

טענה - בר-כוכבא היה מנהיג טוב בשעת משבר, בעל ידע צבאי-אסטרטגי, יכולת השפעה וכריזמה ליהודים בתקופת פעילותו כנגד השלטון הרומי.

נימוק על פי שתיים מבין העובדות ההיסטוריות הבאות:

- **דמותו, השמירה על היהדות וקבלת תמיכה רוחנית מרבי עקיבא** – שמו המקורי הוא **שמעון בן כוסבה**. המקור לכינוי בר כוכבא הוא מדברי רבי עקיבא (אחד המנהיגים המשפיעים ביותר בתקופה הזו) שראה בו כמשיח, הוא ה"כוכב" שבא להאיר ולגאול את העם. מדובר **במנהיג סמכותי, כריזמטי (השפיע על ההמונים), אשר הנהיג את העם בשעת משבר ואת לוחמי צבא המרד ביד קשה (משמעת קפדנית)**. הוא הקפיד על **קיום אורח חיים יהודי** (דיני שבת, שמיטה, הפרשת תרומות, מצוות ארבעת המינים).
- **הכנות למרד** – בר כוכבא יזם התארגנות חשאית שכללה חפירת מנהרות עם פתחי אוורור, נקודות תאורה, אגירת כלי נשק ומחסני מזון באזור יהודה. רשת המנהרות הענפה סייעה למורדים להפגיע את הרומאים, ובאמצעות לוחמת גרילה הצליחו המורדים בתחילת המרד לגרום לאבדות רבות בקרב הכוחות הרומיים.
- **כיבוש יהודה וירושלים במהלך המרד** – אחד ההישגים המשמעותיים של המרד היה כיבוש יהודה וירושלים והבסת הלגיון הרומאי העשירי (הקטן) שהיה מוצב בארץ והגן עליה. לאחר כיבוש העיר, שמעון בר כוכבא הכתיר עצמו ל"שמעון נשיא ישראל". הוא הנהיג בתחום שלטונו סדרי חיים יהודיים עצמאיים, הקפיד בשמירת הלכות. אנשיו של בר כוכבא הטביעו מטבעות שעליהם נכתב 'לחירות ירושלים', שסימנו את הצלחת המרד. למרות כיבוש העיר, אין עדויות היסטוריות כי נחנך מחדש בית המקדש או שחודשה עבודת הקורבנות. ככל הנראה המורדים שלטו בירושלים כשנתיים, עד שהעיר נכבשה מחדש על ידי הרומאים.

טענה - בר-כוכבא היה מנהיג שוני במחלוקת אשר הוביל את העם היהודי למרד חסר סיכוי ברומאים ולחרבן העם היהודי.

נימוק על פי אחד מבין העובדות ההיסטוריות הבאות:

- **דמותו** – בניגוד לרבי עקיבא, חכמים אחרים התנערו ממנהיגותו של בר כוכבא, כינו אותו "בר-כוזיבא" והאשימו אותו בהיותו נביא שקר ואת רבי עקיבא כהולך אחרי משיח שקר. בר כוכבא גם

הואשם בכך **שהביא חורבן לעם היהודי**, והרעת מצבו של העם היהודי לאחר המרד. עדויות נוספות טוענות שבר כוכבא היה מהיר לכעוס ותקיף – פקודותיו היו מנוסחות באופן קצר ותכליתי וכוללות אזהרות ואיומים למפריס אותן. בנוסף, יש הטוענים הוא היה תקיף מאוד - פקודותיו היו מנוסחות קצר ותכליתי וכוללות אזהרות ואיומים למפריס אותן.

- **הסתמך על אמונה באל ובחר להתעלם מהכוח הצבאי הרב והמוכשר של הרומאים** – הצבא הרומי נודע בכמות הרבה של לוחמיו החזקים והמאומנים היטב ובעלי ציוד צבאי חדשני, זאת לעומת כמות הלוחמים הדלה והלא מקצועית של לוחמי המרד היהודים. בר כוכבא החליט לצאת למרד מפני שקיבל תמיכה רוחנית ודתית לגאולת ישראל ולניצחון על הרומאים. במהלך המרד הרומאים תגברו את כוחותיהם ביהודה לאחר התקפותיו המוצלחות של בר כוכבא. אחד הגנרלים שהגיע לארץ היה **יוליוס סוורוס** עם ארבעה לגיונות רומאיים וחילות עזר נוספים מרחבי האימפריה (מסוריה, מצרים ואירופה). סוורוס נמנע ממתקפה ישירה על המורדים, והעדיף להכניע יחידות קטנות, לפגוע בקווי האספקה ולהתיש את המורדים. כך דחק בהדרגה את המורדים לעיר בית"ר. שם הרומאים הטילו על המורדים מצור, בנו סוללת עפר מדרום העיר ופרצו את חומות העיר. המורדים הוכנעו ובר כוכבא נהרג (**הערה**: לפי התלמוד הבבלי נהרג בר כוכבא בידי חכמים לאחר שהתברר כי היה משיח שקר, ואילו לפי התלמוד הירושלמי נחש הכישו). המרד דוכא (הסתיים) בשנת 135 לספירה, על פי המסורת ב-ט' באב.